

*Dr Željko D. Mirkov**
Osnovno javno tužilaštvo u Kikindi
ORCID: 0000-0002-8039-2221

PRIPREMA I PLANIRANJE SASLUŠANJA OKRIVLJENOG U FUNKCIJI PRIBAVLJANJA ZAKONITOG I POTPUNOG ISKAZA**

*In omnibus negotiis priusquam adgrediare,
adhibenda est praeparatio diligens.*

*U svim poslovima, pre nego što im se pristupi,
treba izvršiti savesnu pripremu.*

Ciceron

SAŽETAK: Rad se bavi merama za pripremu i planiranje saslušanja okrivljenog od strane predstavnika policije ili tužilaštva. U uvodnom delu autor daje opšte napomene o saslušanju okrivljenog i njegovom iskazu u krivičnom postupku. Zatim se u radu iznose stavovi teoretičara u pogledu značaja pripreme i planiranja saslušanja okrivljenog, kao i konkretne mere koje je potrebno preduzeti prilikom sprovođenja ove aktivnosti. Te mere su: 1) određivanje lica koje će saslušavati okrivljenog; 2) određivanje mesta i vremena saslušanja okrivljenog; 3) analiza stanja u spisima predmeta pre prvog saslušanja i utvrđivanje svih činjenica i okolnosti koje se tiču krivičnog dela; 4) pribavljanje podataka o ličnosti okrivljenog i 5) priprema strategije saslušanja. Autor ove mere smatra nužnim pret-

* zeljko.mirkov@yahoo.com

** Rad je primljen: 31. 3. 2020, izmenjena verzija rada dostavljena je 24. 3. 2021, a rad je prihvaćen za objavljivanje 24. 3. 2021. godine.

postavkama da bi se od okrivljenog pribavio ne samo *zakonit* iskaz, koji je u skladu sa odredbama krivičnog procesnog prava, već i *potpun* iskaz, koji je podoban da što preciznije rasvetli činjenice koje se tiču izvršenja krivičnog dela.

Ključne reči: mere za pripremu saslušanja okrivljenog, značaj pripreme saslušanja, saslušanje okrivljenog, policija, tužilaštvo

UVODNE NAPOMENE

Dokazna radnja saslušanja okrivljenog, kao i njegov iskaz su zbog niza specifičnosti bili i ostali aktuelna i složena tema krivičnog procesnog prava. Iako su pravni aspekti ovih pojmova primarni, ne treba zanemariti ni činjenicu da pojam iskaza potiče iz opšte psihologije, pa je i psihološki aspekt iskaza funkcionalno i suštinski povezan sa njegovom pravnom komponentom. Iskaz okrivljenog ima dvostruku funkciju – sa jedne strane predstavlja dokazno sredstvo, jer ga sud ceni pojedinačno, ali i u vezi sa drugim raspoloživim dokazima, dok je, istovremeno, i sredstvo odbrane okrivljenog, jer okrivljeni na taj način pokazuje svoj odnos prema optužbi.¹

Značaj saslušanja okrivljenog kao dokazne radnje, pored nesumnjivog praktičnog značaja, apostrofiran je i njenim postavljanjem na prvo mesto u sistemu dokaznih radnji u Zakoniku o krivičnom postupku² (čl. 85–90).

Iskazu okrivljenog se poklanja velika pažnja jer on, po pravilu, najbolje zna da li je i kako izvršio krivično delo koje mu se stavlja na teret. Stoga je njegov iskaz jedno od najvažnijih dokaznih sredstava, dok je pribavljanje iskaza složena radnja u krivičnom procesnom, ali i u psihološkom smislu. Međutim, samom saslušanju okrivljenog prethodi bitna faza koja se sastoji u kvalitetnoj pripremi i dobro isplaniranoj taktici saslušanja.

U ovom radu će biti izložene mere koje je neophodno preduzeti da bi se od okrivljenog pribavio ne samo *zakonit* iskaz – pribavljen u skladu sa odredbama krivičnog procesnog prava, već i *potpun* iskaz, koji je podoban da što preciznije rasvetli činjenice koje se tiču izvršenja krivičnog dela. Ukoliko su te mere preduzete, smatramo da su ostvarene nužne pretpostavke da bi iskaz okrivljenog mogao imati ove kvalitete.

¹ U tom smislu: Grubač, M. (2006). *Krivično procesno pravo*. Beograd: Službeni glasnik, 259; Škulić M. (2011). *Krivično procesno pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 208; Simonović B. (1997). *Pribavljanje i ocena iskaza pred policijom i na sudu*. Kragujevac: Pravni fakultet, 119.

² *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014. i 35/2019. U daljem tekstu: ZKP.

Okrivljeni se tokom trajanja krivičnog postupka saslušava u različitim stadijumima i fazama krivičnog postupka. Tako, okrivljeni izuzetno i pod određenim uslovima može biti saslušan tokom predistražnog postupka od strane policije, zatim od strane predstavnika tužilaštva tokom sprovođenja istrage (redovni postupak), odnosno preduzimanja dokaznih radnji (skraćeni postupak), dok ga sud saslušava za vreme glavnog pretresa, a moguće je njegovo saslušanje pred drugostepenim sudom tokom trajanja žalbenog postupka.

U radu ćemo se baviti procesnim situacijama kada se ova dokazna radnja preduzima prvi put tokom trajanja postupka, tj. kada okrivljenog saslušavaju predstavnici policije (u predistražnom postupku), odnosno predstavnici javnog tužilaštva (u redovnom ili skraćenom postupku). Iako je moguća situacija da se okrivljeni po prvi put saslušava na glavnom pretresu, to je u praksi ređi slučaj i u toj fazi se obično radi o ponovljenom saslušanju. U tom smislu dajemo bitnu terminološku napomenu: izraz „ispitivač“ koji je korišćen u nastavku rada, odnosi se na postupajućeg policijskog službenika ili na predstavnika tužilaštva (nosioca javnotužilačke funkcije ili tužilačkog saradnika).

O ZNAČAJU PRIPREME ZA SASLUŠANJE

Značaj dobre pripreme za saslušanje okrivljenog ističu mnogi strani i domaći autori.

Od stranih autora Boldvin (Baldwin) navodi da su prilikom saslušanja okrivljenog ključne priprema/planiranje, građenje odnosa između ispitivača i okrivljenog i socijalne veštine ispitivača. Značaj pripreme i planiranja tokom saslušanja ističe i Vilijamson (Williamson), dok Čerimen i Bul (Cherryman and Bull), pored pripreme saslušanja, za dobro sprovedeno saslušanje kao ključno ističu pažljivo slušanje onoga što okrivljeni izjavi.³

Gordon i Flajšer (Gordon and Fleisher) navode da uspeh vođenja razgovora i ispitivanja zavisi od obima informacija kojom raspolaže ispitivač, te da će stručan ispitivač prikupiti sve raspoložive podatke o slučaju pre nego što stupi u kontakt sa licem koje ispituje.⁴ I Gerds (Geerds) naglašava važnost priprema, navodeći da ispitivanje ne počinje dolaskom na saslušanje ispitanika i da sve što je u aktima mora biti u glavi ispitivača ili na papiru.⁵

³ Memon, A., Vrij, A., Bull, R. (2003). *Psychology and law: Truthfulness, Accuracy and credibility*. Chichester: Wiley, 65.

⁴ Gordon, N. J., Fleisher, W. L. (2006). *Effective Interviewing and Interrogation Techniques*. London: Elsevier, 33.

⁵ F. Geerds, *Kriminalistik*, Luebeck, 1980, nav. prema: Feješ, I., Modeli ispitivanja okrivljenog i svedoka u savremenom krivičnom postupku. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 45 (1), 148.

Navešćemo i stavove nekih naših autora u pogledu značaja pripreme saslušanja kao bitne početne faze u pribavljanju iskaza.

Simonović ističe da je ispitivanje okrivljenog izuzetno složena i obavezujuća radnja sa izraženim konfliktnim karakterom (koji je prikriiven ili izražen) i zbog toga treba ozbiljno pristupiti pripremama.⁶

Dimitrijević pripremanje saslušanja okrivljenog smatra veoma osetljivom i važnom delatnošću, koja se odlikuje određenim procesnopravnim i taktičkim zahvatima, pa je prilikom njegovog izvođenja potrebna stalozhenost i objektivnost, marljivost i sistematičnost.⁷

Vodinelic navodi da je bez planiranja nemoguće objektivno, svestrano i potpuno otkrivanje, istraživanje i razjašnjavanje krivičnog dela i krivice učinioca, jer se u takvom slučaju pretkrivični i krivični postupak odvijaju kao spontani proces sa velikim učešćem slučajnosti.⁸ Isti autor navodi da se pažljivim proučavanjem spisa predmeta pronalaze presudna pitanja, razmišlja o njima i njihovoj vezi i redosledu ispitivanja.⁹

Žarković ističe da su priprema i planiranje najvažniji aspekti u postupku saslušanja, jer se radi o kompleksnom i aktivnom zbivanju u kojem se utvrđuju i dokazuju krivičnopravno relevantne činjenice.¹⁰

Aleksić i Škulić navode da saslušanju okrivljenog treba pristupiti tek kada se predmet poznaje u svim detaljima i kada je ispitivanje pripremljeno i planirano.¹¹

Prema Miliću, priprema i planiranje saslušanja su od izuzetnog značaja, jer u suprotnom, saslušavanje bez izvršenih priprema i stvorenog plana saslušanja stvara veliku verovatnoću greške ispitivača, gubljenja kontrole nad situacijom i ostavlja utisak na okrivljenog da ispitivač nedovoljno zna, što ga može ohrabriti u nastojanju da prikaže stanje stvari onako kako njemu odgovara.¹²

⁶ Simonović B. (1997). *Pribavljanje i ocena iskaza pred policijom i na sudu*. Kragujevac: Pravni fakultet, 120; Simonović, B. (2004). *Kriminalistika*. Kragujevac: Pravni fakultet, 183.

⁷ Dimitrijević, D. (1972). *Krivično procesno pravo*. Beograd: Savremena administracija, 208–209.

⁸ Vodinelic, V. (1996). *Kriminalistika*. Beograd: Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva, 21.

⁹ *Ibid.*, 241.

¹⁰ Žarković, M. (2010). *Kriminalistička taktika*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, 66.

¹¹ Aleksić, Ž., Škulić, M. (2007). *Kriminalistika*. Beograd: Pravni fakultet, 203.

¹² Milić, N. (2006). *Policijsko saslušavanje osumnjičenog*. Beograd: Policijska akademija, 73.

MERE ZA DOBRU PRIPREMU I PLANIRANJE SASLUŠANJA

Pre samog početka saslušanja potrebno je preduzeti određene mere koje će biti pretpostavka zakonitog i dobro isplaniranog saslušanja okrivljenog. Naravno, okrivljeni se uvek može braniti ćutanjem, ali obavljenu pripremu za njegovo saslušanje ne treba smatrati izgubljenim vremenom, jer se rad na predmetu nastavlja i potrebno je izvođenje drugih dokaznih radnji od strane tužioca ili operativnih radnji od strane policije.¹³

Kriminalistička taktika u odnosu na saslušanje okrivljenog preporučuje da je neophodno ostvariti uslove za ovaj istražni rad.¹⁴ Radi uspešne pripreme za saslušanje i njegovo planiranje, potrebno je preduzeti sledeće mere: 1) odrediti lice koje će saslušavati okrivljenog; 2) odrediti mesto i vreme saslušanja okrivljenog; 3) izvršiti analizu stanja u spisima predmeta pre prvog saslušanja i utvrditi sve činjenice i okolnosti koje se tiču krivičnog dela; 4) pribaviti podatke o ličnosti okrivljenog i 5) pripremiti strategiju saslušanja.

Određivanje lica koje će saslušavati okrivljenog

Saslušanje okrivljenog podrazumeva pribavljanje njegovog iskaza, koji je pojam iz opšte psihologije. Zato ova dokazna radnja ima naglašen psihološki karakter i predstavlja zapravo duel dva lica sa suprotstavljenim interesima, koji se odvija u granicama omeđenim ovlašćenjima ispitivača i pravima okrivljenog propisanim ZKP-om. Svaki kriminalni događaj se može posmatrati kao celina koja se sastoji iz tri faze: 1) faze predincidentnog ponašanja; 2) samog incidentnog ponašanja i 3) faze tzv. postincidentnog ponašanja. Da bi ispitivač dobro procenio iskrenost okrivljenog, potrebno je razmotriti sve informacije koje se tiču ovih faza. Ispitivač mora u najboljoj mogućoj meri oceniti svaku fazu i razmisliti kako pojedinačni događaji u njima mogu dati koristan uvid u to šta se dogodilo, kao i stepen krivice koji može imati učesnik u kritičnom događaju.¹⁵ Zbog navedenih razloga treba uvek uzeti u obzir specifičnost predmeta i ličnost ispitivača kojem je predmet dodeljen. Čest problem prilikom odabira ispitivača mogu predstavljati okrivljeni koji su višestruki recidivisti. U takvim situacijama oni mogu biti od samog početka negativno raspoloženi

¹³ Mirkov, Ž. (2016). *Pravni i psihološki aspekti iskaza okrivljenog*, doktorska disertacija. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija, 225.

¹⁴ Aleksić, Ž., Škulić, M. (2007). *Kriminalistika*. Beograd: Pravni fakultet, 203.

¹⁵ Gordon, N. J., Fleisher, W. L. (2006). *Effective Interviewing and Interrogation Techniques*. London: Elsevier, 33.

prema ispitivaču, nezadovoljni ranijim postupanjem službenih lica. Na primer, prema policijskom službeniku zato što je u drugom predmetu svedočio o okolnostima koje ne idu u korist okrivljenog (npr. da je okrivljeni uhvaćen *in flagrante delicto*), dok razlog animoziteta prema tužiocu može biti činjenica da je usvojena uložena žalba tužioca na odluku suda u pogledu sankcije koja je izrečena okrivljenom, te da je usled toga okrivljenom izrečena stroža kazna.

Iako je ova faza pripreme nesumnjivo značajna i može biti od velikog uticaja na konačan rezultat, pitanje je koliko je ona zastupljena u praksi. Određena ograničenja prilikom odabira ispitivača prilikom saslušanja okrivljenog daju i pojedine odredbe našeg pozitivnog zakonodavstva. U važećem ZKP-u se po prvi put pominju tužilački pomoćnici i obim njihovih ovlašćenja u krivičnom postupku. U postupku za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora do pet godina tužilac preuzima radnje, ne samo neposredno ili preko svog zamenika, već i preko tužilačkog saradnika, a u postupku za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora do osam godina i preko višeg tužilačkog saradnika (čl. 48. st. 1. ZKP-a). Ovakvom regulativom je kroz kriterijum težine krivičnog dela napravljena selekcija u pogledu preduzimanja dokaznih radnji koje mogu sprovoditi tužilački pomoćnici, pa samim tim i u pogledu saslušanja okrivljenog. Spomenućemo i da Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica¹⁶ sadrži odredbe koje na samom početku eliminišu određeni krug lica u izvođenju dokazne radnje saslušanja maloletnog okrivljenog. Saslušanje okrivljenog maloletnika mogu preduzeti samo policajac za maloletnike (čl. 60. st. 1. ZMUKD) i javni tužilac za maloletnike koji su stekli posebna znanja iz oblasti prava deteta i prestupništva mladih (čl. 57. st. 1. ZMUKD). Pored ovih lica ova posebna znanja mora imati i postupajući sudija za maloletnike i članovi veća (čl. 44. st. 1. ZMUKD), kao i sudije-porotnici, koji se biraju iz redova nastavnika, učitelja, vaspitača, kao i drugih stručnih lica koja imaju iskustvo u radu sa decom i mladima (čl. 44. st. 2. ZMUKD).¹⁷

Ukazaćemo na neke osobine koje u svom ponašanju treba da pokaže ispitivač prilikom saslušanja okrivljenog. Pre svega ispitivač u kontaktu sa okrivljenim treba da pokaže korektnost, staloznost i da saslušanje vrši tačno i promišljeno.¹⁸ Boldvin je, proučavajući audio i video snimke policijskih

¹⁶ Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005. U daljem tekstu: ZMUKD.

¹⁷ Smisao ovih odredaba je u zaštiti interesa maloletnika kao okrivljenih u krivičnom postupku, uzimajući u obzir niz specifičnosti njihove ličnosti u odnosu na punoletne učinioce krivičnih dela koje se ogledaju u posebnim biopsihološkim osobinama.

¹⁸ Šaver, B. M., Vinberg, A. I. (1948). *Kriminalistika*, prevod sa ruskog: LJ. Bauer i I. Bauer. Beograd: Prosveta, 134.

saslušanja okrivljenih lica, naišao na neka neprofesionalna postupanja policijskih službenika. Na jednom snimku se čuje kako policijski službenik zeva, na drugom je na početku zapisnika naveo pogrešno vreme, datum i godinu, nakon čega je počeo da razmenjuje privatne šale sa kolegom, a na trećem je nakon priznanja okrivljenog počeo glasno da se smeje.¹⁹ Jedno istraživanje je pokazalo da su u periodu istrage osuđenici razmatrali mogućnost da daju priznanje nezavisno od posledica, i to u situacijama kada su doživeli elementarno poštovanje od strane ispitivača.²⁰

Kod okrivljenog ne treba stvoriti utisak da ispitivač po svaku cenu želi da dobije priznanje, iako je to nesumnjivo najpoželjniji dokaz. Takođe, ispitivač ne bi trebalo da pokazuje znake nervoze i bude neprijatan prema okrivljenom ukoliko ne dobije priznanje ili onu vrstu iskaza koju je očekivao. U tom smislu je najbolje prikazati se u ulozi lica koje želi da sazna istinu.²¹ Na ovakvo ponašanje ne upućuju samo taktička pravila o saslušanju okrivljenog, već i odredbe ZKP-a. Naime, odredbom čl. 6. st. 4. je predviđeno da su javni tužilac i policija dužni da *nepristrasno* razjasne sumnju o krivičnom delu za koje sprovode službene radnje, i da sa *jednakom pažnjom* ispituju činjenice koje terete okrivljenog i činjenice koje mu idu u korist. Putnik navodi da je veština kod sagovornika izazvati opuštenost i spontano pričanje. Stoga prilikom saslušanja ne treba držati pribor za pisanje ili nešto beležiti, jer sama činjenica da se nešto beleži već upozorava okrivljenog na težinu situacije, što aktivira tenziju organizma i samim tim kontrolisani misaoni proces.²² Ukoliko se beleženje ipak vrši, način pisanja treba da bude ujednačen, jer svako naglo zaustavljanje u pisanju ili iznenadni početak beleženja iskaza može uticati na verbalno ili neverbalno ponašanje okrivljenog.²³

Ispitivač mora biti svestan obrazovnog nivoa okrivljenog, pa u tom smislu mora prilagoditi rečnik i terminologiju koju će upotrebljavati. U svakom slučaju, preporučljivo je izbegavati pominjanje zakonskih termina u pogledu bitnih elemenata bića krivičnog dela koje okrivljeni ne bi mogao u potpunosti da razume, što bi ga dodatno zbunilo (na primer, od okrivljenog ne treba očekivati da zna razliku između obijanja i provaljivanja; reč *dete* u krivičnom pravu se odnosi na tačno određenu dob, dok u običnom govoru može imati šire značenje). Okrivljeni ne bi ni mogao pravilno da iznese svoju odbranu ako mu

¹⁹ Baldwin, J. (1993). Police interview techniques: Establishing truth or proof?, *British journal of criminology*, 33 (3), 339.

²⁰ Kolarević, D. (2012). *Psihologija kriminala*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, 117.

²¹ Putnik, D. (1982). *Osnovi psihologije*. Beograd: VŠUP, 149.

²² *Ibid.*

²³ Gordon, N., Fleisher, W. (2006). *Effective Interviewing and Interrogation Techniques*. London: Elsevier, 39.

nije jasno šta mu se stavlja na teret. Ipak, treba izbegavati reči koje izražavaju suštinu krivičnog dela, ali na način koji bi kod okrivljenog izazvao dodatni šok, kao što su npr. reči *ubio*, *ukrao* i slično, već naći sinonime koji neće u tolikoj meri uticati na psihu okrivljenog, kao što su *udario*, *pucao*, *oduzeo* i sl.

Određivanje mesta i vremena saslušanja okrivljenog

Određivanje mesta i vremena saslušanja okrivljenog Simonović naziva objektivnim preduslovima za uspešno pribavljanje iskaza.²⁴ Pravilo je da se lice koje ima svojstvo okrivljenog sasluša u službenim prostorijama policije, zgradi tužilaštva ili zgradi suda. Ako okrivljeni nije u stanju da se odazove pozivu usled bolesti ili druge neotklonjive smetnje, biće saslušan u mestu gde se nalazi ili će biti obezbeđen njegov prevoz do zgrade organa postupka ili drugog mesta gde se radnja preduzima (čl. 192. st. 2. ZKP-a).

Izgled prostorije u kojoj se odvija saslušanje okrivljenog je bitan za uspešno obavljanje ove dokazne radnje, a u teoriji se može naći niz preporuka u tom pravcu. U pogledu dimenzija službene prostorije, preporuka je da ona bude dimenzija oko 8 m².²⁵ Dimenzija prostorije značajna je i zbog udaljenosti ispitivača od okrivljenog. U stranoj literaturi se navodi da bi optimalna udaljenost trebalo da iznosi oko jedan metar i dvadeset centimetara, tj. četiri stope,²⁶ dok smo u domaćoj literaturi našli sličan stav: udaljenost treba da bude oko metar, ali nikako više od dva metra.²⁷ U pogledu tehničke opremljenosti prostorije i nameštaja bitno je napomenuti sledeće. Prostorija treba da sadrži uređaj koji bi mogao da obezbedi reprodukciju video-zapisa, npr. snimka sigurnosnih kamera, kako bi se predočio okrivljenom. Ovaj uslov je ispunjen u većini kancelarija samim postojanjem računara, koji su uglavnom opremljeni programima za reprodukciju zvučnog ili video-zapisa.

²⁴ Simonović, B. (1997). *Pribavljanje i ocena iskaza pred policijom i na sudu*. Kragujevac: Pravni fakultet, 123.

²⁵ Adekvatna dimenzija prostorije za saslušanje iznosi 9 × 9 stopa. (Gordon, N., Fleisher, W. (2006). *Effective Interviewing and Interrogation Techniques*. London: Elsevier, 36.) Jedna stopa (1 foot) iznosi oko 0,3 metra.

²⁶ *Ibid.* Autori navode rezultate istraživanja profesora antropologije dr Edvarda Hola (Edward Hall) na polju različitog rastojanja između lica i direktnog uticaja ove udaljenosti na njihov način obraćanja. Hol je zaključio da postoje četiri prostorne zone (spatial zones) u odnosima ljudi koji pripadaju zapadnjačkoj kulturi, koje se mogu predstaviti kao: 1) bliska zona (obuhvata razdaljinu koja omogućava fizički kontakt, pa do maksimalne udaljenosti od oko 45 cm, tj. 18 inča); 2) lična zona (čini je razdaljina od 18 inča do oko 1,2 m (četiri stope); 3) društvena zona (od četiri stope do oko 3,6 m, tj. 12 stopa) i 4) javna zona (od 12 stopa do oko 7,6 m, tj. 25 stopa). Opširnije vidi: *Ibid.*, 37–38.

²⁷ Simonović, B. (1997). *Op. cit.*, 81, 123.

Nameštaj u prostoriji treba da bude što jednostavniji, ni previše luksuzan, niti da odaje utisak oskudice. Dovoljno je da postoji potreban broj stolica za prisutne i sto za kojim sede ispitivač i zapisničar. Preporuka je da stolica ispitivača bude viša od stolice na kojoj sedi okrivljeni, tako da ispitivaču pruža osećaj nadmoći. Između ispitivača i okrivljenog ne bi trebalo da postoje prepreke iz nekoliko razloga: 1) da bi ispitivač mogao tokom procesa saslušanja da posmatra celo telo okrivljenog, što je od značaja za praćenje njegove simptomatske slike; 2) da bi ispitivač mogao lakše da skraćuje distancu između sebe i okrivljenog, pa se u tom smislu predlaže da stolica ispitivača ima točkiće; 3) postojanje fizičke prepreke omogućava okrivljenom, koji se nalazi iza nje, da se oseća u psihološkom smislu sigurnije, zaštićenije.²⁸

Nije preporučljivo kačenje slika ili kalendara po zidovima koji bi odvlačili pažnju okrivljenom, a ukoliko i postoje, treba da se nalaze na zidu iza njegovih leđa. Slike veselih boja, kao i preterano luksuzni nameštaj mogu uticati na to da se okrivljeni previše opusti i prenebregne činjenicu zašto i gde se nalazi. Negativna okolnost može biti i postojanje telefona u prostoriji u kojoj se vrši saslušanje: telefon može uticati na koncentraciju ispitivača prilikom postavljanja pitanja i diktiranja iskaza okrivljenog u zapisnik, ali i prekidati okrivljenog u njegovom izlaganju. Javljanje na telefon ispitivača bi moglo dati vremena okrivljenom da za to vreme razmotri šta je do tada izjavio i sagleda mogućnosti manevarskog prostora u pružanju dalje odbrane u cilju izbegavanja krivične odgovornosti. Pravilo je da saslušanje obavlja jedan ispitivač. Prisustvo drugih lica, osim onih koja po zakonu imaju pravo prisustva ovoj dokaznoj radnji, nije preporučljivo. Tu mislimo na kolege ispitivača koje bi dok saslušanje traje sedele u kancelariji, ulazile i izlazile iz prostorije, ili razgovarale telefonom i sl. Ovaj element taktičke prirode se u literaturi preporučuje jer se priznanja i unutrašnji život nerado iznose pred širi krug ljudi, a kontakt se teže uspostavlja sa više ljudi.²⁹

Vreme saslušanja predstavlja dan i sat kada okrivljeni treba da pristupi u službene prostorije organa u kojima će biti saslušan. Ispitivač treba da, nakon što primi predmet i razmotri stanje, proceni koje će mu vreme biti potrebno za saslušanje okrivljenog.³⁰ Prognoze u tom pravcu nisu uvek zahvalne, jer ispitivač može, na primer, ostaviti više sati u svom rasporedu za naročito složen predmet, a da se okrivljeni na kraju brani ćutanjem i da saslušanje bude brzo

²⁸ Milić, N. (2006). *Policijsko saslušavanje osumnjičenog*. Beograd: Policijska akademija, 76.

²⁹ Aleksić Ž., Škulić, M. (2007). *Kriminalistika*. Beograd: Pravni fakultet, 204.

³⁰ Pri ispitivanju ne treba nikada žuriti, kako okrivljeni ne bi stekao uverenje da se njegovom izlaganju ne posvećuje dovoljno vremena. Aleksić Ž. (1988). *Praktikum iz kriminalistike*. Beograd: Naučna knjiga, 166.

završeno. Ovo je svakako bolje rešenje nego da ispitivač preceni sebe i pomisli da će biti u stanju da takvo saslušanje brzo završi, ili da se unapred ponada da će se okrivljeni braniti ćutanjem. Ovo može samo stvoriti nervozu kod ispitivača i uticati na kvalitet pribavljenog iskaza.³¹

Moramo istaći još jedan praktični aspekt u pogledu određivanja vremena ispitivanja okrivljenog, a to je udaljenost mesta njegovog prebivališta u odnosu na mesto u kojem se nalaze službene prostorije. U tom smislu, treba imati u vidu da su naša tužilaštva uglavnom nadležna na teritoriji više opština. Iako je obaveza okrivljenog da se dana i sata naznačenog u pozivu pojavi u službenim prostorijama, ispitivač treba da uzme u obzir i navedenu udaljenost i okrivljenom pruži mogućnost da stigne na saslušanje. U suprotnom, saslušnje se neće održati, pa mora biti određen novi termin, što odlaže pribavljanje iskaza okrivljenog. Sa tim u vezi je još jedan momenat koji se tiče vremena saslušanja. Svaki dan odlaganja pribavljanja iskaza predstavlja udaljavanje od istine.³² Za to vreme nastupa proces zaboravljanja koji nezavisno od volje okrivljenog može uticati na bogatstvo informacija koje će sadržati iskaz. Pored toga, protek vremena može pojačati odbrambeni mehanizam kod okrivljenog i dati mu vremena da svesno odluči koje će činjenice izneti u iskazu. U ovom slučaju on može logički da potkrepi činjenice svog inače lažnog iskaza kojima negira izvršenje krivičnog dela, tako da iskaz deluje sasvim uverljivo.

Analiza stanja u spisima predmeta pre prvog saslušanja i utvrđivanje svih činjenica i okolnosti koje se tiču krivičnog dela

Spis predmeta se sastoji iz različitih akata. U zavisnosti od vrste krivičnog dela, čine ga službene beleške o obaveštenju primljenom od građana, odštetni zahtev oštećenog fizičkog lica ili privrednog društva, medicinska dokumentacija, skica lica mesta, nalaz i mišljenje veštaka, foto-tehnička dokumentacija, potvrda o oduzetim i vraćenim predmetima, izvod iz kaznene evidencije za okrivljenog i sl. Situacija je drugačija kada spisi dođu pred postupajućeg sudiju, jer odredbe ZKP-a predviđaju da se dokazi koji ne mogu biti korišćeni u postupku ili na kojima se ne može zasnovati sudska odluka moraju izdvojiti iz spisa. Izdvajaju se, na primer, službene beleške koje sadrže obaveštenja koja su javnom tužiocu ili policiji dala lica u svojstvu građana.

³¹ Mirkov, Ž. (2016). *Pravni i psihološki aspekti iskaza okrivljenog*, doktorska disertacija. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija, 232–233.

³² Simonović, B. (2004). *Kriminalistika*. Kragujevac: Pravni fakultet, 185.

Po pravilu, prvo saslušanje okrivljenog se obavlja pred javnim tužiocem. Prethodno, tužilac može imati policijski zapisnik o saslušanju okrivljenog pribavljen u smislu odredbe čl. 289. st. 4. ZKP-a koji se može koristiti kao dokaz u krivičnom postupku. U toj situaciji je potrebno izvršiti kritičku analizu iskaza u svetlu drugih dokaza koji su dostavljeni uz krivičnu prijavu i proceniti njegovu dokaznu vrednost. Ovo je nužno bez obzira da li izjava okrivljenog sadrži priznanje ili negiranje krivice. Na taj način se gubi sumnja u priznanje okrivljenog, ukoliko ono ne protivreči drugim pribavljenim dokazima. Sa druge strane, i negiranje izvršenja krivičnog dela može biti od značaja u pravljenju kriminalističkih verzija, tako što će njegov sadržaj biti stavljen u kontekst drugih dokaza.³³ I policijski zapisnik o saslušanju osumnjičenog bez prisustva branioca može biti od značaja tužiocu, iako nema dokaznu vrednost, jer mu može pružiti indicijalni prikaz onoga što okrivljeni *može* izjaviti tokom saslušanja. Naravno da se ne treba u potpunosti pouzdati u to da će okrivljeni iskazivati identično. Naročito recidivisti sasvim solidno poznaju osnove krivičnog procesnog prava i poznato im je da njihov iskaz u policiji bez branioca nema dokaznu vrednost, pa mogu priznati krivično delo samo da bi što pre završili sa policijskim saslušanjem. Iz tog razloga ispitivač treba da se pripremi na najmanje povoljnu situaciju po njega i pretpostavi da će okrivljeni iskazivati drugačije.

Postojanje skice lica mesta i foto-tehničke dokumentacije je značajno da bi se ispitivač mogao upoznati sa mestom izvršenja krivičnog dela, posebno ako se radi o mestu koje mu je nepoznato. Ukoliko se radi o nekom imovinskom krivičnom delu, bitno je uporediti priznanje okrivljenog u pogledu vrste, količine i vrednosti oduzetih stvari sa onim što je navedeno u odštetnom zahtevu i eventualnoj potvrdi o oduzetim predmetima od okrivljenog, te na taj način utvrditi šta je predmet krivičnog dela i koja je njegova vrednost. Ponekad i oštećeni preteruju u postavljanju visine odštetnog zahteva, pa treba razmotriti i određivanje veštačenja u cilju određivanja realne vrednosti predmeta.

Pored razmatranja spisa, neophodno je pažljivo proučiti važeće odredbe materijalnog i procesnog krivičnog prava.

Dobrim poznavanjem odredaba materijalnog prava, ispitivač može pravilno da odredi pravnu kvalifikaciju krivičnog dela. Ispitivač mora imati u vidu kako osnovne, tako i kvalifikovane oblike krivičnog dela i u tom smislu pripremiti kriminalističke verzije (na primer, umišljajna teška telesna povreda iz čl. 121. st. 1. Krivičnog zakonika³⁴ u odnosu na nehatni oblik ovog dela

³³ Pojam verzije treba označiti kao jedno od više mogućih tumačenja nekog događaja i tako njen brojčani faktor učiniti jednim od bitnih elemenata ovog pojma. Vodinić, V. (1996). *Kriminalistika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 25, 26.

³⁴ *Službeni glasnik RS* br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016. i 35/2019. U daljem tekstu: KZ.

iz čl. 121. st. 4. KZ ili da nepostojanje obijanja i provaljivanja menja kvalifikaciju iz teške krađe iz čl. 204. st. 1. t. 1. KZ u krađu iz čl. 203. st. 1. KZ). Takođe, poznavanje odredaba krivičnog materijalnog prava može određene radnje osumnjičenog na samom početku da eliminiše iz dalje krivične procedure, ukoliko se utvrdi da se radi o krivičnom delu za koje se goni po privatnoj tužbi (na primer, iz spisa proističe da je okrivljeni izvršio krivično delo zloupotreba poverenja iz čl. 216. st. 1. KZ na štetu lica sa kojim u bliskom odnosu).³⁵

Pravilnom primenom i poznavanjem odredaba krivičnog procesnog prava se može utvrditi da je, na primer, identični događaj već bio predmet postupka (*ne bis in idem*) ili da je nastupila zastarelost krivičnog gonjenja. Na ovaj način se štedi vreme i ljudski i materijalni resursi mogu da se usmere na rad na drugim predmetima. Odredbe krivičnog procesnog prava mogu biti u vezi i sa pribavljanjem iskaza od svedoka, jer određeni krug lica može biti oslobođen dužnosti svedočenja, ukoliko su u određenom srodstvu sa okrivljenim.³⁶ Neupozoravanje svedoka u ovom pravcu predstavlja bitnu povredu krivičnog postupka,³⁷ a pravovremeno uočavanje ovog odnosa takođe može biti od značaja za pravljenje verzija. Tako, na primer, ukoliko se radi o krivičnom delu nasilje u porodici iz čl. 194 st. 1 KZ, ispitivač mora biti spreman za varijantu da će svedok pristati da iskazuje, ali i da svedok može uskratiti izjavu, pa da u tom slučaju može biti suočen sa nedostatkom kvalitetnih dokaza koji ukazuju na krivicu okrivljenog.

³⁵ Ova situacija postoji ako je krivično delo učinjeno prema bračnom drugu, licu sa kojim učinilac živi u trajnoj vanbračnoj zajednici, srodniku po krvi u pravoj liniji, bratu ili sestri, usvojiocu ili usvojeniku, ili drugim licima sa kojima učinilac živi u zajedničkom domaćinstvu (čl. 222. KZ).

³⁶ Od dužnosti svedočenja oslobođeno je: 1) lice sa kojim okrivljeni živi u braku, vanbračnoj ili drugoj trajnoj zajednici života; 2) srodnik okrivljenog po krvi u pravoj liniji, u pobočnoj liniji do trećeg stepena zaključno, kao i srodnik po tazbini do drugog stepena zaključno; 3) usvojenik i usvojitelj okrivljenog (čl. 94. ZKP-a).

³⁷ U činjeničnom stanju obrazloženja presude prvostepeni sud utvrđuje da okrivljeni živi u vanbračnoj zajednici sa N.N. Ovakvo utvrđenje se nalazi i u obrazloženju presude, gde sud navodi da nije poklonio veru delu odbrane okrivljenog u kom navodi da nije u vanbračnoj vezi sa N.N. Pored toga, takvo utvrđenje se nalazi i na još jednom mestu. Ukoliko je ovakvo utvrđenje prvostepenog suda tačno, onda nije jasno zašto prvostepeni sud svedoka pre saslušanja nije upozorio u smislu čl. 98. st. 1. t. 1. ZKP/2001. Naime, iz ove odredbe proizlazi da je oslobođeno od dužnosti svedočenja i lice sa kojim okrivljeni živi u vanbračnoj zajednici. Iz sadržine spisa je jasno da N.N. nije upozorena u smislu napred navedenih odredaba, jer je ista svoj iskaz dala dva puta. Iz sadržine ovih zapisnika se jasno vidi da u smislu st. 2. navedene odredbe nije upozorena u smislu st. 1. t. 1. iste, mada je u smislu st. 2. ove odredbe to dužnost suda, jer se i upozorenje i odgovor unose u zapisnik (Rešenje Apelacionog suda u Novom Sadu, Kž I-4822/10. od 14. 12. 2010. godine).

Upoznavanje ličnosti okrivljenog

Ličnost je, kao i iskaz, pojam opšte psihologije. Ona predstavlja integrirani i dinamički sklop fizičkih, mentalnih, moralnih i socijalnih odrednica pojedinca, na način kako tog pojedinca vidi okolina i na način kako on sudjeluje u društvenom životu.³⁸

U literaturi postoji više klasifikacija ličnosti okrivljenog koje uzimaju u obzir različite kriterijume.³⁹

U XIX veku je Lombroso napravio klasifikaciju prema kojoj postoji pet tipova kriminalnih tipova: 1) rođeni zločinac; 2) zločinac iz strasti; 3) zločinac iz navike; 4) slučajni zločinac i 5) duševno bolesni kriminalci.

Kostić navodi da se prema intelektualnim sposobnostima okrivljeni mogu podeliti na ograničene, prosečne i vrlo inteligentne. Takođe, moguće je proceniti da li poseduju neke tipične moralne i voljne osobine kao što su kukavičluk, kolebljivost ili nepopustljivost, upornost, preciznost, površnost itd. Posebno je korisno ako se uoči da su lažljivci, prevaranti, spletkaroši, cinikaroši, ulizice itd. Po emocionalnim karakteristikama moguće ih je podeliti na emocionalno uravnotežene, odnosno neuravnotežene, razdražljive, kapriciozne, ljutite, osorne itd. I navike kao tipične odlike daju dobru mogućnost za strategiju razgovora, pa se okrivljeni mogu podeliti na vredne ili lenje osobe, odgovorne i disciplinovane ili neodgovorne. Za postavljanje strategije saslušanja od značaja mogu biti i stavovi, lični i socijalni, na primer religioznost, da li su ateisti ili vernici, politički stavovi i sl.⁴⁰

Ukazaćemo i na najpoznatiju i najprihvaćeniju klasifikaciju okrivljenih u literaturi na koju su ukazali Inbau (Inbau) i Rid (Reid) u knjizi *Razotkrivanje laži i ispitivanje zločinaca* iz 1953. godine. Ovi autori okrivljene dele u dve velike grupe i to na osećajne i bezosećajne tipove ličnosti, a dalja podela je

³⁸ Petrović S. (1998). *Mali leksikon psihološko-psihijatrijskih i pravnih pojmova koji se koriste u sudskoj praksi*. Beograd: Partenon, 50.

³⁹ Misao o zločinu i zločincu stari su koliko i samo društvo, pa su se tako sofisti još u V veku pre n. e. bavili time šta određuje ljudsko ponašanje i koji motivi utiču na ljude da krše norme ponašanja. Na primer, Teokrat je smatrao da su u ljudskom ponašanju dominantna tri osnovna motiva: za zadovoljstvom, za bogaćenjem i za čašću, te da svaki od njih može u određenoj meri imati posledice na čovekovu orijentaciju i ljudsko ponašanje (Bošković, M. (2006). *Kriminologija*. Novi Sad: Pravni fakultet, 37). Teofrast (rođen u IV veku pre n. e.) je u svom delu *Karakter* dao prikaz trideset različitih ličnosti i njihovih odlika. *Pokvarenost* definiše kao stalnu predanost sramotnim delima i rečima, a neke od osobina koje karakterišu pokvarenjaka su da je „brz na zakletvu i ravnodušan prema zlu glasu... hapse ga zbog krađe i više prebiva u zatvoru nego u kući svojoj“, a vešt je u sudskom procesu i kao tužilac i kao tužitelj, a kao svedok u nekim slučajevima odbija svedočenje pod zakletvom (Teofrast (1947). *Karakter*, prevod: N. Majnarić. Zagreb: Matica hrvatska, 14–15).

⁴⁰ Kostić, I. (2000). *Kriminalistička psihologija*. Beograd: VŠUP, 196.

izvršena na okrivljene kod kojih postoje drugi dokazi o krivici i okrivljene kod kojih postoji samo sumnja da su izvršili krivično delo. Ove podele su prihvaćene jer najviše odgovaraju primenjenoj psihologiji u ovoj oblasti.⁴¹

Poznavanje ličnosti okrivljenog nužno je sa stanovišta kriminalistike, krivičnog materijalnog i krivičnog procesnog prava.

U kriminalistici se veoma pažljivo ispituje ličnost učinioca krivičnog dela, njegova znanja, veštine, radne metode koje primenjuje tokom izvršenja i prikriivanja krivičnih dela, običaji, shvatanja, način života i psihologija, sve u cilju razvijanja najcelishodnijih metoda za otkrivanje, dokazivanje, rasvetljavanje i sprečavanje krivičnih dela.⁴² Upoznavanjem ličnosti okrivljenog, ispitivač može da: 1) pravilno uspostavi kontakt sa okrivljenim; 2) da proceni i razume odnos okrivljenog sa drugim učesnicima u delu; 3) da ustanovi motiv izvršenja krivičnog dela i 4) pravilno izabere taktiku ispitivanja.⁴³ Dobro poznavanje svih ovih okolnosti može olakšati izvođenje saslušanja okrivljenog, jer će ispitivač već pre prvog kontakta sa okrivljenim imati određena saznanja o njegovoj ličnosti. Već iz samih spisa predmeta može se dobiti veliki broj značajnih podataka. Na primer, iz izvoda iz kaznene evidencije se mogu dobiti podaci o tome za koja dela je okrivljeni osuđivan, kao i o vrsti krivične sankcije koja je izrečena. Pitanje o ranijoj osuđivanosti je idealna prilika da ispitivač već na samom početku stekne utisak i o iskrenosti okrivljenog. Naime, često okrivljeni nije siguran kojim sve podacima ispitivač raspolaže, pa tu okolnost može iskoristiti da dovede u zabludu ispitivača. Iz tog razloga je nužno da ispitivač već prilikom prvog saslušanja u spisima predmeta ima i izvod iz kaznene evidencije za okrivljenog, kako bi već prilikom uzimanja ličnih podataka od okrivljenog video da li je on iskren. Iz same prirode krivičnog dela može se utvrditi postojanje rodbinskih odnosa sa oštećenim ili potencijalnim svedocima, što može biti od značaja u pravljenju kriminalističkih verzija, imajući u vidu navedeno pravo kategorije privilegovanih svedoka da ne svedoče protiv okrivljenog.

Sa stanovišta krivičnog materijalnog prava ličnost okrivljenog je značajna zbog individualizacije kazne. Sud će prilikom odmeravanja kazne uzeti u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivice, pobude iz kojih je delo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je delo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike, njegovo držanje

⁴¹ Navedeno prema: Putnik, D. (1982). *Osnovi psihologije*. Beograd: VŠUP, 153.

⁴² Aleksić Ž., Škulić M., Žarković M. (2004). *Leksikon kriminalistike*. Beograd: Prof. dr Živojin Aleksić, 174.

⁴³ Simonović, B. (1997). *Pribavljanje i ocena iskaza pred policijom i na sudu*. Kragujevac: Pravni fakultet, 121; Simonović, B. (2004). *Kriminalistika*. Kragujevac: Pravni fakultet, 183–184.

posle učinjenog krivičnog dela, a naročito njegov odnos prema žrtvi krivičnog dela, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioaca (čl. 54. st. 1. KZ).

Neki pozitivni aspekti ličnosti okrivljenog mogu na polju krivičnog procesnog prava dovesti do toga da se ne pokrene krivični postupak i to pre svega primenom načela oportuniteta. Na primer, tužilac može odbaciti krivičnu prijavu, ukoliko je okrivljeni usled stvarnog kajanja sprečio nastupanje štete ili je štetu već naknadio, a tužilac prema okolnostima slučaja oceni da izricanje krivične sankcije ne bi bilo pravično (čl. 284. st. 3. ZKP-a). Slična je situacija i ako okrivljeni pokaže spremnost da ispuni jednu ili više mera predviđenih čl. 283. st. 1. ZKP-a, nakon čega se i u ovom slučaju donosi rešenje o odbacju krivične prijave.

Priprema strategije i taktike saslušanja okrivljenog

Reč strategija izvorno potiče od grčke reči *stratēgos*, čije je značenje nauka o vođenju vojske, veština ratovanja ili knjiga o veštini ratovanja.⁴⁴ Vidimo da je ova reč i u svom izvornom značenju podrazumevala posedovanje određene veštine ili stručnog znanja. Danas se reč strategija koristi kako bi se ukazalo na postojanje plana usmerenog na ostvarivanje određenog cilja. Posmatrano sa stanovišta naše teme, strategija saslušanja bi se mogla odrediti kao plansko postupanje ispitivača prilikom saslušanja okrivljenog sa ciljem da se od njega pribavi iskaz koji u sticaju sa drugim dokazima predstavlja dokaznu građu na osnovu koje bi moglo da se utvrdi postojanje krivice okrivljenog. Smatramo da cilj dobre strategije saslušanja ne treba da bude samo pribavljanje priznanja okrivljenog, koje je bez sumnje najpoželjnija vrsta iskaza. Još jednom napominjemo da su tužilaštvo i policija dužni da sa jednakom pažnjom ispituju činjenice koje terete okrivljenog, kao i činjenice koje mu idu u korist. U tom smislu i druga vrsta iskaza okrivljenog (npr. istinito argumentovano poricanje) može biti od značaja za postupak, ukoliko bi vodilo razjašnjenju bitnih okolnosti koje se tiču mesta, vremena i načina izvršenja krivičnog dela. Dakle, strategija upućuje na to šta treba uraditi tokom saslušanja, tj. šta je cilj: a cilj je razjašnjenje krivičnogopravne stvari.

Taktika i strategija su dva povezana, a na prvi pogled i identična pojma. Međutim, taktika saslušanja se definiše kao izbor najcelishodnijeg, najracionalnijeg i najefikasnijeg načina delovanja na okrivljenog, u okviru određene strategije, a sve sa ciljem ustanovljavanja njegove krivice.⁴⁵ Dakle, dok

⁴⁴ Vujaklija, M. (2002). *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta, 850.

⁴⁵ Milić, N. (2006). *Policijsko saslušavanje osumnjičenog*. Beograd: Policijska akademija, 103.

strategija saslušanja upućuje na to šta treba uraditi, taktika nam daje odgovor na pitanje kako to uraditi.⁴⁶

Postavljanje dobre strategije saslušanja okrivljenog određeno je pre svega tipom ličnosti okrivljenog i njegovog karaktera. Vodineć navodi:

„Sva se veština ispitivanja okrivljenog sastoji u pravilnoj oceni njegovog karaktera i pronalaženju određene taktike. Prema raznim ljudima treba različito postupati. U svakom novom predmetu i prema svakoj novoj ličnosti mora se primeniti nova taktika ispitivanja.“⁴⁷

Pored karakteristika ličnosti okrivljenog i njegove kriminalne prošlosti, izbor strategije i odgovarajućeg postupka saslušanja, može zavisiti i od vrste krivičnog dela.

Strategije saslušanja okrivljenog se suštinski mogu podeliti u dve grupe i to na: 1) strategiju pretežnog delovanja na emotivnu ili impulsivnu stranu okrivljenog – *emocionalni pristup* i 2) strategiju pretežnog delovanja na razumsku ili logičku stranu okrivljenog – *činjenični pristup*. Ovakav stav nalazimo i u domaćoj i u stranoj literaturi. Tako, Vodineć navodi da je celokupna taktika ispitivanja okrivljenog u stvari individualizovano kombinovanje raznih načina delovanja na njegov razum i osećanja, te da će ispitivač voditi računa o tome da li je okrivljeni pretežno razumsko ili osećajno biće i na osnovu toga odabrati načine ispitivanja.⁴⁸ Simonović ističe da ne postoji selektivno delovanje samo na razum ili samo na osećanja, zato što svako uticanje ima svoju intelektualnu poruku i izaziva određene emocije. Može se samo govoriti o stepenu uticaja na emocije ili razum u konkretnom taktičkom načinu ispitivanja.⁴⁹ Od stranih autora, o taktici uticaja na emocije i na logiku okrivljenog govori Ješke (Yeschke).⁵⁰ Vilhelm (Wilhelm) govori o delovanju na razum okrivljenog i delovanju na njegovu duhovnu konstituciju.⁵¹

⁴⁶ U tom smislu treba napomenuti da u toku trajanja krivičnog postupka postoje tri nivoa odlučivanja. *Strateške* odluke stvaraju uslove i datosti za taktičke odluke, one predstavljaju ciljeve koji se žele postići. *Taktičke* odluke se odnose na način na koji se određena strateška odluka primenjuje. *Operativne* odluke su najniže u hijerarhiji, a preko su potrebne da bi se sproveli svi koraci potrebni za donošenje odluka na strateškom i taktičkom nivou (Ajduković, M. (1995). Psihologijski aspekti donošenja odluka u kaznenom postupku, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (Zagreb), 2 (2), 296).

⁴⁷ Vodineć, V. (1996). *Kriminalistika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 241.

⁴⁸ *Ibid.*, 241, 245.

⁴⁹ Simonović, B. (1997). *Pribavljanje i ocena iskaza pred policijom i na sudu*. Krajevac: Pravni fakultet, 217.

⁵⁰ Yeschke, C. (2004). *Interrogation: Achieving Confessions Using Permissible Persuasion*. Springfield: Charles C. Thomas, 142.

⁵¹ Wilhelm, J. G. (1956). *Uvod u praktičnu kriminalistiku*. Sarajevo: Veselin Masleša, 73–74.

Moguća je i kombinacija činjeničnog i emocionalnog pristupa u kojem se okrivljeni najpre suočava sa činjenicama u vezi sa krivičnim delom, čime se potvrđuje njegova krivica, a zatim mu se nudi izlaz da „sačuva obraz“ prilikom davanja priznanja.⁵²

Karakteristika emocionalnog pristupa ispitivača se ogleda u tome da njenim korišćenjem ispitivač utiče na osećanja okrivljenog. U ovom slučaju, ispitivač ispred sebe ne treba da vidi okrivljenog u pravnom smislu reči, niti da formalno posmatra elemente bića dela koje se okrivljenom stavljaju na teret, već individualnost tog čoveka i njegove mentalne, moralne i socijalne karakteristike. Naravno, ispitivač u određenim situacijama neće uspeti da ostane ravnodušan prema krivičnom delu koje je okrivljeni izvršio, ali to ne sme da pokaže prilikom primene ove strategije. Kada proceni ličnost okrivljenog i sagleda okolnosti koje se tiču krivičnog dela, ispitivač treba da se stavi u položaj okrivljenog (da se stavi „u njegove cipele“) i na osnovu toga odluči kako će mu se obraćati. Lica prema kojima ova strategija može imati efekta su slučajni krivci, učinioci nehatnih oblika krivičnih dela, lica koja krivična dela vrše u afektu, zbog strasti ili ljubomore, ili kod još neiskvarenih lica koja se po prvi put javljaju kao učinioci krivičnih dela.

Sa druge strane, činjenični pristup ispitivača prilikom saslušanja okrivljenog se, po pravilu, primenjuje kod lica koja su profesionalni kriminalci, višestruki povratnici, učinioca kod kojih je koristljivlje dominantan pokretač kriminalne delatnosti, prema psihopatama, te racionalnim i inteligentnim licima.⁵³ Za razliku od prethodne, ova strategija se pre svega oslanja na dokaznu građu koja ukazuje na okrivljenog kao učinioca krivičnog dela. Tu se ogleda i njena osnovna mana, budući da nedostatak dokaza može biti ograničavajući faktor u daljem postupku. Sa druge strane, to je i njena najveća prednost, jer postojanje više dokaza koji nesumnjivo ukazuje na krivicu okrivljenog čine suvišnim sve navode okrivljenog u pogledu okolnosti pod kojima je krivično delo izvršeno.

Da bi ova strategija bila uspešna, nije dovoljno samo postojanje dokaza, već njihovo pravilno i pravovremeno prezentovanje okrivljenom. Zlatno pravilo o predočavanju dokaza je sledeće:

„Neposredno pred predočavanje dokaza, treba prethodno ispitati lice o okolnostima u pogledu kojih se dokaz odnosi. Tek nakon zapisničkog obezbeđivanja njegovog odgovora može se predočavati dokaz.“⁵⁴

⁵² Kolarević, D. (2012). *Psihologija kriminala*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, 117.

⁵³ Simonović, B. (1997). *Pribavljanje i ocena iskaza pred policijom i na sudu*. Kragujevac: Pravni fakultet, 218.

⁵⁴ *Ibid.*, 224.

Uticajem na logičku stranu ličnosti okrivljenog, ispitivač kod okrivljenog može da izazove određene reakcije. Primenom ove strategije, okrivljeni se može podstaći da zauzme stranu u pogledu prezentovanih činjenica, tj. da se pridruži stavu optužbe koju pruža ispitivač i prizna delo ili da negira njene navode i poriče izvršenje dela.

ZAKLJUČAK

Stavovi domaćih i stranih teoretičara nesumnjivo ukazuju na veliki značaj dobre pripreme za saslušanje okrivljenog. Sa druge strane, imajući u vidu da je organima postupka u interesu da stvarni učinilac krivičnog dela bude otkriven, kao i da se u potpunosti rasvetle sve druge činjenice koje su u vezi sa izvršenjem krivičnog dela, nesumnjiv je i praktični značaj u sprovođenju aktivnosti koje se tiču pripreme saslušanja okrivljenog.

Radi lakšeg sagledavanja i analize ove kompleksne problematike, ova aktivnost organa postupka se može podeliti u nekoliko faza: 1) određivanje lica koje će saslušavati okrivljenog; 2) određivanje mesta i vremena saslušanja okrivljenog; 3) analiza stanja u spisima predmeta pre prvog saslušanja i utvrđivanje svih činjenica i okolnosti koje se tiču krivičnog dela; 4) pribavljanje podataka o ličnosti okrivljenog i 5) priprema strategije saslušanja.

Ukoliko je navedenim fazama pripreme saslušanja okrivljenog pristupljeno savesno i ukoliko im je posvećeno dovoljno vremena, može se reći da su ostvarene nužne pretpostavke da dobijeni iskaz bude potpun i sadrži sve okolnosti koje su bitne za razrešenje krivičnopravne stvari. Naravno, uslov *sine qua non* je da je pribavljeni iskaz okrivljenog i zakonit, tj. da je pribavljen u skladu sa odredbama ZKP-a o izvođenju ove dokazne radnje. Ipak, istraživanje Boldvina koje je podrazumevalo uvid u šeststo video-zapisa policijskih saslušanja, dovelo je do zaključka da se većina okrivljenih tokom saslušanja držala svoje prvobitne verzije – da li je u pitanju bilo priznanje, poricanje ili nešto između, bez obzira na to kako je saslušanje sprovedeno. Ovaj autor navodi: „Jednostavna istina je da je veoma teško dozvoljenim metodama podstaći okrivljenog da protiv svoje volje nešto prizna.“⁵⁵

Međutim, ovo nikako ne znači da je poznavanje teorijskih osnova pripreme i planiranja saslušanja suvišno, jer oni daju dobru početnu osnovu za uspešno sprovođenje saslušanja i mogu podstaći okrivljenog da iskazuje. Da li će i koliko navedene aktivnosti ispitivača imati uspeha u praksi i dopreti do psihe okrivljenog, predstavlja aleatornu okolnost koja zavisi od slučaja do slučaja i od okrivljenog do okrivljenog.

⁵⁵ Baldwin, J. (1993). Police interview techniques: Establishing truth or proof?. *British journal of criminology*, 33 (3), 333.

LITERATURA

- Ajduković, M. (1995). Psiholgijski aspekti donošenja odluka u kaznenom postupku, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb)*, 2(2), 292–307.
- Aleksić Ž. (1988). *Praktikum iz kriminalistike*. Beograd: Naučna knjiga.
- Aleksić Ž., Škulić M., Žarković M. (2004). *Leksikon kriminalistike*. Beograd: Prof. dr Živojin Aleksić.
- Aleksić Ž., Škulić, M. (2007). *Kriminalistika*. Beograd: Pravni fakultet.
- Baldwin, J. (1993). Police interview techniques: Establishing truth or proof?. *British journal of criminology*, 33(3), 325–352.
- Bošković, M. (2006). *Kriminologija*. Novi Sad: Pravni fakultet.
- Dimitrijević, D. (1972). *Krivično procesno pravo*. Beograd: Savremena administracija.
- Feješ I. (2011). Modeli ispitivanja okrivljenog i svedoka u savremenom krivičnom postupku. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 45 (1), 141–166.
- Gordon, N., Fleisher, W. (2006). *Effective Interviewing and Interrogation Techniques*. London: Elsevier.
- Grubač, M. (2006). *Krivično procesno pravo*. Beograd: Službeni glasnik.
- Žarković, M. (2010). *Kriminalistička taktika*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
- Kolarević, D. (2012). *Psihologija kriminala*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
- Kostić, I. (2000). *Kriminalistička psihologija*. Beograd: VŠUP.
- Memon, A., Vrij A., Bull R. (2003). *Psychology and law: Truthfulness, Accuracy and credibility*. Chichester: Wiley.
- Milić, N. (2006). *Policijsko saslušavanje osumnjičenog*. Beograd: Policijska akademija.
- Mirkov, Ž. (2016). *Pravni i psihološki aspekti iskaza okrivljenog*, doktorska disertacija. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija.
- Petrović S. (1998). *Mali leksikon psihološko-psihijatrijskih i pravnih pojmova koji se koriste u sudskoj praksi*. Beograd: Partenon.
- Putnik, D. (1982). *Osnovi psihologije*. Beograd: VŠUP.
- Simonović, B. (1997). *Pribavljanje i ocena iskaza pred policijom i na sudu*. Kragujevac: Pravni fakultet.
- Simonović, B. (2004). *Kriminalistika*. Kragujevac: Pravni fakultet.
- Šaver, B. M., Vinberg, A. I. (1948). *Kriminalistika*, prevod sa ruskog: LJ. Bauer i I. Bauer. Beograd: Prosveta.
- Škulić M. (2011). *Krivično procesno pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Teofrast (1947). *Karakter*, prevod: N. Majnarić. Zagreb: Matica hrvatska.
- Vodinelić, V. (1996). *Kriminalistika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Vujaklija, M. (2002). *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta.
- Wilhelm, J. G. (1956). *Uvod u praktičnu kriminalistiku*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Yeschke, C. (2004). *Interrogation: Achieving Confessions Using Permissible Persuasion*. Springfield: Charles C. Thomas.

Pravni propisi

Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS* br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016. i 35/2019.

Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014. i 35/2019.

Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005.

Sudska praksa

Rešenje Apelacionog suda u Novom Sadu, Kž I-4822/10 od 14. 12. 2010. godine.

PREPARATION AND PLANNING OF THE HEARING OF THE DEFENDANT FOR OBTAINING A LAWFUL AND COMPLETE TESTIMONY

In omnibus negotiis priusquam adgrediare,
adhibenda est praeparatio dilligens.

In all matters, before beginning,
a diligent preparation should be made.

Cicero

Željko D. Mirkov Ph.D.

Osnovno javno tužilaštvo u Kikindi

S u m m a r y

The paper deals with the measures for the preparation and planning of the hearing of the defendant, taken by representatives of the police or prosecutor's office. In the introduction, the author provides general observations on the hearing of the defendant and his testimony in the criminal procedure. The paper then proceeds to outline the views of theoreticians regarding the significance of the preparation and planning of the defendant's hearing, as well as specific measures that need to be taken when carrying out this activity. These measures consist of the following: 1) determining the person who will conduct the hearing; 2) determining the location and time of the hearing; 3) analysis of the situation in the case files before the first hearing and identification of all facts and circumstances concerning the criminal offence; 4) obtaining information on the defendant's personality, and 5) preparation of the hearing strategy. The author considers these measures necessary assumptions for obtaining not only a lawful testimony – in line with the provisions of the law on criminal procedure, but also a complete testimony, which is able to shed light on the facts surrounding the criminal offence.

Keywords: measures for the preparation of the hearing of the defendant, significance of the hearing preparation, hearing of the defendant, police, prosecution.